

İnan Çalışmaları Dergisi
E-ISSN: 2651-4370
Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 157-160
Geliş tarihi: 15.02.2022
Kabul tarihi: 09.04.2022
DOI: 10.33201/iranian.1074009

Kitap İncelemesi/ Book Review

Osmanlı-İnan Sınır ve Aşiret (1800-1854)

Sıtkı Uluerler, Osmanlı – İnan Sınır ve Aşiret, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2015, ss. 321, ISBN: 978-605-9190-21-3.

Değerlendiren: İbrahim Çakır*

Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Doç. Dr. Sıtkı Uluerler, uzmanlık alanı olarak Yakınçağ Osmanlı Siyasi Tarihi ve Osmanlı-İnan Münasebetleri alanlarında akademik çalışmalarda bulunmaktadır. Adı geçen eseri dışında çoğunluğu İnan ve Osmanlı-İnan münasebetlerine dair olan birçok makale kaleme almıştır.

Sıtkı Uluerler'in *Osmanlı - İnan Sınır ve Aşiret (1800-1854)* adlı eseri 2015 yılında Sonçağ Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser, belirtilen tarihler arasında Osmanlı Devleti ile İnan arasında en büyük anlaşmazlık sebeplerinden olan aşiretler ve buna bağlı olarak sınırlar meselesi üzerinde durmaktadır. Yazarın da belirttiği gibi, Osmanlı Devleti ile İnan arasındaki sorunlar içerisinde önemli olanlardan ikisini meydana getiren aşiretler ve sınırlar merkezli tartışmalar, çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu devirde Osmanlı Devleti ile İnan'ın kendi iç ve dış problemlerinin yoğunluğunun yanında, birbirleriyle olan mücadeleleri de aralıksız olarak devam etmiştir. Aynı zamanda bu dönemin büyük güçlerinden olan İngiltere ve

* Doktora Adayı, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye, ibrhmckr.2018@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9863-2510

Rusya'nın da işe karışmaları ve kendi çıkarları doğrultusunda arabulucu rolünü oynamaları sebebiyle iki devlet arasındaki anlaşmazlıklar daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

Beş bölüm halinde hazırlanan eserin giriş kısmında Türk-İran ilişkilerinin tarihi süreci hakkında kısaca bilgi verildikten sonra hem Osmanlı Devleti ve hem de İran'daki konar-göçer aşiretlerin özelliklerine değinilmektedir. Bu bağlamda, önce Osmanlı Devleti'ndeki konar-göçer aşiretler, bunların ekonomik yapıları, yerli ahali ile aralarında mevcut olan anlaşmazlıklar aktarılmakta, ardından İran'daki konar-göçer aşiretlerin devlet sistemi içerisindeki konumları, sosyal yapıları ve devlet-aşiret ilişkisi anlatılmaktadır. Giriş kısmının sonunda, "Osmanlı-İran İlişkilerinde Aşiretler ve Sınırlar Sorununun Yansımaları" başlığı altında verilen şu bilgiler eserin geri kalanını özetler niteliktedir:

"Osmanlı-İran sınır boylarında bulunan konar-göçer aşiretlerin birbirlerine benzer yanlarından kaynaklanan ortak özellikleri, bunlara dayalı meselelerin süreklilik göstermesinin en önemli sebepleri arasındadır. Zira merkezi otoriteye bağlılığı kabul etmeyen, yerleşik hayattan uzak duran, nizami devlet sistemi ile uyumsuz konar-göçer aşiret grupları sorunlu hallerini her vakit devam ettirmişlerdir. Bu gruplar için en önemli mevkiler yaylak-kışlak bölgeleri olduğundan bu bölgelerin hangi devlet toprağı olduğu hususuna da dikkat göstermemişlerdir. Konar-göçer aşiretler yıl içerisindeki mevcut hareketlilikleri kapsamında başta asayiş olmak üzere huzursuzluk açısından yerli ahaliye eziyet etmekten de çekinmemişlerdir."

Eserin tamamı dikkate alındığında ele alınan konuların kronolojik sıraya uygun olarak sunulduğu görülmektedir. "XIX. Yüzyılın Başından Feth Ali Şah'ın Saltanatı Sonuna Kadar (1800-1834) Osmanlı-İran İlişkilerinde Aşiretler ve Sınırlar Meselesi" başlığıyla başlayan birinci bölümde, öncelikle her iki devletin o dönemdeki idarî durumları ve aşiretlerle ilgili tutumları ele alınmakta, ardından bu aşiretlerin çıkardığı sorunlar ve Rus tehdidi bağlamında Osmanlı ve İran'ın durumu anlatılmaktadır. Ardından yine aşiretler bağlamında sınır boylarındaki bazı idarecilerin çıkardığı sorunlar, 1821-1822 İran-Osmanlı Savaşı'nda aşiretlerin rolü, Tebriz valisi Veliahd Şehzâde Abbas Mirza'nın bu meselelerdeki tutumu etraflıca anlatılarak 1823 yılında imzalanan Erzurum Antlaşması hakkında bilgiler su-

nulmaktadır. Yapılan antlaşmaya rağmen sınırlar ve aşiretler meselesinde tam bir mutabakata varılamadığından, bu tarihten sonra her iki meselenin iki devlet arasında muhafaza ettiği sorunlu halin gelişmeleri geri kalan kı-sımda aktarılmaktadır.

Kronolojik sıraya uygun olarak bir sonraki bölüm, “Muhammed Şah Dö-nemi (1834-1848) Osmanlı-İran İlişkilerinde Aşiretler ve Sınırlar” adı al-tında devam etmektedir. Bu bölüm, aşiretler ve sınırlarda sürekli gerginliği tırmandıran meselelerin çözümü için başlatılan fakat Feth Ali Şah’ın ölü-mü sebebiyle kesintiye uğrayan -birinci bölümü sonunda değinilen- müza-kerelerin yeniden sürdürülmesiyle başlamaktadır. Bu müzakerelerde İran elçisi Mirza Cafer Han’ın aşiretler konusunda sürekli gündeme getirdiği İran’a aidiyet konusu geniş yer tutmuştur. Söz konusu aşiretler ise Celâlî ve Sebki aşiretleridir. Mirza Cafer Han’ın önemli rol oynadığı bu müza-kerelerden de bir sonuç çıkmamış, sınırlar ve aşiretler meselelerindeki so-runlu durum 1840 yılından itibaren de aynı şekilde devam etmiştir. Her iki devletin bilhassa aşiretleri kendi lehlerine kullandıkları iddiasıyla birbirini suçladığı ve sınırlarda bulunan bazı yerlerin kime ait olacağı konusundaki tartışmalara nihaî bir çözüm bulmak için 1843’te Erzurum’da bir konfe-rans yapılmıştır. 1847’ye kadar devam eden bu konferansta yapılan görüş-meler neticesinde ikinci Erzurum Antlaşması imzalanmıştır.

“Erzurum Antlaşması Sonrası Osmanlı-İran Arasında Sınır Tespit Komis-yonu Kurulması ve Sınırlarla İlgili Tartışmalar (1847-1850)” başlığında ele alınan üçüncü bölümün başında, 1847 tarihli Erzurum Antlaşması’nın içe-riği hakkında bilgi verilmektedir. Bu antlaşmada aşiretlerin durumları ele alınarak konar-göçer yaşam tarzları sebebiyle kışın İran, yazın ise Osmanlı topraklarına geçişleri esnasında çevreye ve yerleşik ahaliye verdikleri za-rarlardan hangi devletin ve ne şekilde mesul olacağı hususlar belirtilmiştir. Sınırlar meselesinde ise kesin bir şey söz konusu olmamış, konferanstan sonra bir sınırlar komisyonu kurularak bu komisyonun incelemeleri so-nucunda bir antlaşmaya varılması kararlaştırılmıştır. Sonrasında iki devlet arasında uzun zamandır devam eden ve bu dönemde de eksik olmayan sorunlara değinilmektedir. Bu sorunların belli başlı olanları, Van, Bayezid, Hakkari, Hoy, Revan, Süleymaniye vd. yerlerde konar-göçer yaşam tarzla-rını sürdüren aşiretlerin ve buralardaki yerel idarecilerin çıkardığı sorunlar, İran’ın aşiretleri sahiplenmek istemesi ve Osmanlı’nın buna karşı çıkarak bu görüşe zıt fikirler ileri sürmesidir. Bunun ardından, sınır tespit komis-

yonunun çalışmalarından söz edilerek Van, Hakkari ve Bayezid ile bunlara bağlı Abagây, Mahmudi ve İmadiye nahiyelerinin aşiretler ve sınırlar tartışmasındaki yerleri hakkında bilgiler verilmektedir.

“Sınır Müzakerelerinde Tartışmalı Aşiretler ve Yerler (1850-1852)” adını taşıyan dördüncü bölümde, adından da anlaşılacağı üzere genel olarak sorun çıkaran aşiretler ve bunların bulunduğu ve her iki devletin kendi sınırları içerisinde saydığı yerler hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde en çok üzerinde durulan aşiret Şikâkî aşiretidir. İki devlet arasında sorunu yerler olan Mergever, Berdesûr, Tergever, Baradost, Somay ve Huder hakkında da bilgiler verilmektedir.

Beşinci ve son bölüm “Kırım Savaşı Öncesi Sınır Tespiti ve Aşiretler Sorunu İle İngiltere ve Rusya’nın İzlediği Politikanın Yansımaları (1850-1854)” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün başında İngiltere ve Rusya’nın aşiretlerle ilgili siyasetlerine değinildikten sonra bu iki devletin, Osmanlı üzerinde baskı yaparak sorunların İran lehine çözümlenmesini istedikleri belirtilmektedir. Ardından İran’ın aşiretler ve sınır boylarındaki yerel beylerle alakalı politikası ele alınarak 1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Harbi’nin aşiretler ve sınırlar meselesine etkileri değerlendirilmektedir. Genel bilgilerin yer aldığı bu beş bölümün ardından sonuç, bibliyografya, haritaların yer aldığı ekler ve en son yazarın özgeçmişi yer almaktadır.